Józef Makarczyk
(Grodno)

Rozwój Kościoła rzymskokatolickiego na Białorusi w okresie postkomunistycznym

Po traktacie ryskim w 1921 r. w wyniku nowego wyznaczenia granic diecezja wileńska mocą konstytucji apostolskiej *Vixdum Poloniae* z 28 października 1925 r. została podniesiona do rangi archidiecezji. Powierzchnia archidiecezji obejmowała 56 679 km^2. W 1931 r. mieszkało tam 2 347 930 osób, w tym: 1 338 983 katolików, 718 125 prawosławnych, 20 526 staroobrzędowców, 12 540 protestantów, 263 744 żydów, 3 120 mahometan i 42 284 wiernych innych wyznań. Archidiecezja liczyła 28 dekanatów, w których w 1931 r. pracowało 467 księży diecezjalnych i 52 zakonnych[1].

W 1914 r. archidiecezja mohylewska miała 171 parafii, w tym 867 000 katolików i 370 księży. Ten stan zmienił się diametralnie w latach 20. XX w. Dane z 1926 r. mówią, że w archidiecezji mohylewskiej było już 11 dekanatów, 60 parafii i 115 000 wiernych oraz 35 kapłanów. Tereny, które weszły w skład ZSRR stały się polem walki z Kościołem poprzez zamykanie świątyń i aresztowania duchownych. Działalność arcybiskupstwa mohylewskiego i biskupstwa mińskiego była prawie całkowicie sparaliżowana. W 1923 r. został skazany abp Jan Cieplak. W latach 1926-1936 funkcję głowy arcybiskupstwa mohylewskiego wykonywał bp P. E. Neweaut. W 1921 r. został aresztowany i zmuszony do wyjazdu do zajętej przez Polskę Zachodniej Białorusi biskup miński Zygmunt Łoziński, który później stanął na czele nowo utworzonej, na bazie części mińskiej diecezji, diecezji pińskiej. Fala represji przeciwko Kościołowi katolickiemu i duchowieństwu osiągnęła w BSSR szczyt w 1937 r., kiedy to zostały zamknięte prawie wszystkie świątynie, a w dziesięciu formalnie nie zamkniętych nie było ani jednego księdza. Fizycznie zniszczono znaczną ilość kapłanów.

W granicach obecnej Białorusi leżała diecezja pińska, która w 1938 r. miała 18 dekanatów, 131 parafii, 306 tys. katolików oraz 234 kapłanów.

Dość ważnym jest 1940 r., gdyż po nim nastąpiły wielkie zmiany na terenach Zachodniej Białorusi — Kresach Wschodnich. W tym czasie było tam 446 kościołów i 617 kapłanów; 542 cerkwi i 606 duchownych; 387 synagog i 293 rabinów oraz 14 klasztorów katolickich[2].

[1] *Synodus Archidioecesana Vilnensis ab Excellentissimo Illustrissimo ac Reverendissimo Domino Domino Romualdo Jałbrzykowski S. Th. M. Archiepiscopo — Metropolitano Vilnensi Anno Domini MCMXXXI diebus 9, 10 et 11 mensis Iulii in Basilica metropolitana Vilnensi S. S. Stanislai Em. et Vladislai rc. Celebrata*, Vilno 1932.

[2] Э. С. Ярмусик, *Католический костел в Белоруссии в годы второй мировой войны*, Гродно 2002, с. 34.

I. Kościół na Białorusi w czasach komunizmu

Przedstawione dane statystyczne dotyczące sprawowania posług duchowych pomogą przeanalizować sytuację Kościoła na Białorusi w czasach komunistycznych. Należy zaznaczyć, że chociaż zachowały się oficjalne dane o sprawowanych sakramentach świętych, to jednak nie mogą one świadczyć o dokładnej liczbie sprawowanych sakramentów świętych czy sakramentaliów. Pomimo to dane oficjalne stanowią jakiś obraz Kościoła w tym okresie. Wiemy, że pomimo oficjalnie działających parafii byli kapłani, którzy nielegalnie prowadzili działalność duszpasterską nieraz zakrojoną na szeroką skalę.

Przypatrzmy się oficjalnym danym odnoszącym się do parafii katolickich w różnych obwodach BSSR w 1965 r.

Tabela 1. Parafie katolickie w BSSR. Stan na 01.01.1965 r.[3]

Obwód	Ilość parafii	Działające z kapłanem	Działające bez kapłana	Zarejestrowany kapłan
brzeski	13	11	2	9
witebski	13	10	3	10
homelski	-	-	-	-
grodzieński	89	58	31	53
miński	14	11	3	12
mohylewski	-	-	-	-
Razem	129	90	39	84

Na podstawie powyższej tabeli widzimy, że na terenie obwodu homelskiego i mohylewskiego nie działała żadna parafia katolicka, gdyż tereny te wcześniej należały do ZSSR i tam do 1937 r. zostały zamknięte wszystkie kościoły katolickie. Najwięcej zarejestrowanych parafii i pracujących kapłanów było na Grodzieńszczyźnie.

O funkcjonowaniu parafii jak też i o duszpasterstwie może świadczyć sprawowanie sakramentów i sakramentaliów. Dla lepszej orientacji przypatrzmy się oficjalnym danym odnoszącym się do udzielania sakramentów chrztu i małżeństwa oraz sprawowania pogrzebów w latach 1971, 1975, 1980 i 1983.

[3] Tamże, s. 522.
[4] Tamże, s. 543-544.

Tabela 2. Chrzty, śluby i pogrzeby w odniesieniu do ogólnych danych na terenie BSSR w latach 1971, 1975, 1980 i 1983 (bez obwodu mohylewskiego)[4]

Chrzty

Rok	1971	1975	1980	1983
Urodzenia	150 912	147 964	157 125	173 032
Chrzty	44 034	34 438	29 788	30 759
W kościele	7 565	5 083	3 403	3 759

Śluby

Rok	1971	1975	1980	1983
Kontrakt cywilny	85 578	92 510	97 470	102 403
Ślub	2 304	1 646	1 562	1 631
W kościele	1 763	1 147	935	910

Pogrzeby

Rok	1971	1975	1980	1983
Zmarło	68 595	82 247	96 391	98 175
Pogrzebano	14 775	16 238	18 556	19 328
Po katolicku	2 320	2 308	2 408	2 630

Na podstawie powyższej tabeli można stwierdzić, że ok. 10% wszystkich oficjalnie sprawowanych sakramentów było katolickich. Również dość interesujący jest fakt, że liczba sprawowanych sakramentów jest spadkowa. Świadczy to o zmniejszającej się liczbie działających oficjalnie parafii i o zmniejszającej się liczbie samych kapłanów.

Od czasu zakończenia II wojny światowej w granicach Białorusi nie przebywał żaden biskup katolicki. Wschodnia Białoruś była pozbawiona w zupełności księży już przed 1937 r. Stolica archidiecezji wileńskiej — Wilno weszło w skład Litwy, diecezja pińska pozostawała również bez pasterza. W tej sytuacji na obszarze Białorusi zachodniej jedyną władzę sprawowali wikariusze generalni mianowani przez abpa Romualda Jałbrzykowskiego. Na dekanaty Grodno, Łunno, Brzostowica Wielka i Wołkowysk był wyznaczony ks. Antoni Kuryłowicz. Dziekan głębocki ks. Antoni Zienkiewicz został wikariuszem generalnym dekanatów Głębokie, Bracław, Miory, Postawy, Wilejka, Worniany, Świr, Mołodeczno i Oszmiana. Dla dekanatów Lida, Bieniakonie, Słonim, Wiszniew, Wasiliszki i Zdzięcioł funkcję tę objął ks. Hipolit Bojaruniec. Bardzo istotnym był fakt, że wikariusze otrzymali prawo mianowania swych następców, przez co władza ich trwała do momentu pojawienia się hierarchii katolickiej[5].

Na Białorusi w 1988 r. pracowało 62 kapłanów, którzy obsługiwali 105 świątyń[6]. Był to smutny czas wymierania Kościoła, kiedy świątynie zamieniane były na obiekty użyteczności publicznej, zamykane bądź burzone.

[5] A. Hlebowicz, *Kościół w niewoli*, Warszawa 1991, s. 9-10.
[6] J. Glemp, *Tysiąclecie wiary świętego Włodzimierza*, Poznań 1991, s. 31.

II. Odrodzenie Kościoła na Białorusi

Przychodzi wiosna, której nikt tak się nie spodziewał. Można powtórzyć za Adamem Hlebowiczem, że największym bezsprzecznie sukcesem Kościoła katolickiego w tym okresie było mianowanie, po przeszło czterdziestu latach, pierwszego w okresie powojennym biskupa dla Białorusi. Został nim, podniesiony do tej godności przez papieża Jana Pawła II dnia 25 lipca 1989 r. ks. dr Tadeusz Kondrusiewicz, proboszcz kościoła franciszkańskiego i fary pojezuickiej w Grodnie[7].

Kiedy można mówić o odrodzeniu Kościoła, to jego przejawem są unormowane stosunki Państwa ze Stolicą Apostolską, powstanie struktur kościelnych, zakładanie seminariów, powstawanie wydawnictw katolickich, pomoc najuboższym przez organizacje charytatywne, a także systematyczna katechizacja oraz kanonizacje i beatyfikacje świętych z lokalnego Kościoła.

1. Białoruś i Stolica Apostolska

Historia Nuncjatury Apostolskiej na Białorusi to początek stosunków dyplomatycznych pomiędzy Stolicą Apostolską i Białorusią, które zostały nawiązane dnia 11 listopada 1992 r. W tym dniu papież Jan Paweł II bullą *Quantam tandem* założył kanonicznie nuncjaturę Apostolską w Mińsku. Pierwszym nuncjuszem Apostolskim na Białorusi był abp Gabriel Montalvo, Kolumbijczyk z pochodzenia. Swoje listy uwierzytelniające przedstawił 17 października 1993 r. Następnym nuncjuszem został abp Agostino Marketto, Włoch. Został akredytowany 18 maja 1994 r. Trzecim nuncjuszem na Białorusi został abp Dominik Hruszowski, Słowak. Swoją misję rozpoczął 15 kwietnia 1996 r. Dnia 22 listopada 2001 r. nuncjuszem apostolskim został abp Ivan Jurkovič. Dnia 15 września 2004 r. Ojciec św. mianował nuncjuszem apostolskim na Białorusi monsignora Martina Vidoviča, oficjała Sekretariatu Stanu, jednocześnie podnosząc go do godności abpa tytularnej stolicy Nony. Po nawiązaniu stosunków dyplomatycznych ze Stolicą Apostolską Białoruś posiada swego ambasadora. Na dzień dzisiejszy ambasadorem Białorusi przy Stolicy Apostolskiej jest Siarhiej Alejnik, którego listy uwierzytelniające przyjęto 29 maja 2008 r.

2. Diecezje

Podstawowym ogniwem w życiu Kościoła powszechnego jest diecezja. Na czele Kościoła lokalnego stoi biskup wraz z prezbiterium do przewodzenia ludowi Bożemu. W ramach metropolii mińsko-mohylewskiej powstały trzy diecezje: grodzieńska, mińsko-mohylewska i pińska. W większości powstałe diecezje zostały reaktywowane z archidiecezji wileńskiej. W kilka lat później z archidiecezji mińsko-mohylewskiej zostanie wyodrębniona diecezja witebska. Diecezje pokrywają się ze strukturą podziału administra-

[7] A. Hlebowicz, *Kościół w niewoli*, s. 46.

cyjnego na obwody: diecezja grodzieńska z obwodem grodzieńskim, diecezja mińsko-mohylewska — z mińskim i mohylewskim, diecezja pińska — z brzeskim i homelskim, diecezja witebska — z witebskim. Dane odnośnie struktury podziału poszczególnych diecezji na dekanaty i parafie pochodzą z 2002 r., natomiast rządcy diecezji są aktualnie sprawujący władzę.

a) archidiecezja mińsko-mohylewska[8]. Dnia 13 kwietnia 1991 r. Ojciec św. Jan Paweł II dokonał aktu reorganizacji struktury diecezjalnej Kościoła na Białorusi. Z dawnej archidiecezji mohylewskiej i diecezji mińskiej została utworzona dawna metropolia mińsko-mohylewska, w skład której weszła archidiecezja mińsko-mohylewska, wznowiona w odmiennych granicach diecezja pińska i powołana do życia diecezja grodzieńska. Arcybiskupem metropolitą został mianowany ks. prałat Kazimierz Świątek (1914-2011). Powierzchnia obejmowała 69,8 tys. km^2. W strukturze archidiecezji znajduje się 6 dekanatów i 104 parafii. Ordynariuszem jest abp metropolita Tadeusz Kondrusiewicz, a biskupem pomocniczy bp Antoni Dziemianko.

b) diecezja pińska zajmuje powierzchnię 72,7 tys. km^2. Diecezja liczy 5 dekanatów i 60 parafii. Rządcą diecezji jest apostolski administrator abp Tadeusz Kondrusiewicz, a biskupem pomocniczy bp Kazimierz Wielkosielec OP.

c) diecezja grodzieńska[9] zajmuje powierzchnię 25 tys. km^2, liczy 1 065 tys. mieszkańców oraz 600 tys. wiernych ze 149 kapłanami i 175 zakonnicami. Strukturę diecezji stanowi 16 dekanatów i 117 parafii. Rządcą diecezji jest bp Aleksander Kaszkiewicz.

d) diecezja witebska[10] została utworzona 13 października 1999 r. przez Jana Pawła II Konstytucją Apostolską *Ad aptius consulendum*. Tego samego dnia papież ustanowił pierwszego biskupa witebskiego ks. dra Władysława Blina. Diecezja obejmuje teren o powierzchni 40,1 tys. km^2, liczący 1,4 mln mieszkańców. Kościół w diecezji witebskiej według stanu na 2008 r. liczy 300 tys. wiernych mieszkających na terenie 9 dekanatów i 100 parafii. W diecezji pracowało 90 kapłanów i 70 zakonnic.

3. Konferencja Biskupów Katolickich

Konferencja Biskupów Katolickich na Białorusi została utworzona w 1999 roku. Zgromadzenie Konstytutywne Konferencji odbyło się 11 lutego 1999 r. Pierwszym przewodniczącym Konferencji został wybrany kardynał Kazimierz Świątek. Aktualny skład Konferencji to przewodniczący bp Aleksander Kaszkiewicz, wiceprzewodniczący bp Władysław Blin, sekretarz generalny bp Antoni Dziemianko. Pozostali uczestnicy — abp Tadeusz Kondrusiewicz i bp Kazimierz Wielkosielec.

[8] *Даведнік Мінска-Магілёўскай архідыяцэзіі*, Мінск — Ненакалянаў 2007, с. 10-12, 40.

[9] *Rocznik Informacyjny Diecezji Grodzieńskiej*, Grodno 2005, nr 2, s. 7.

[10] *Rzymskokatolicka Diecezja Witebska. Schematyzm diecezjalny*, Witebsk 2004, s. 13-16.

4. Seminaria Duchowne

W okresie istnienia ZSRR na całym jego obszarze istniały tylko dwa katolickie seminaria duchowne: w Kownie (Litwa) i w Rydze (Łotwa). Po rozpadzie państwa sowieckiego, kiedy w społeczeństwach tego regionu religia odzyskała należne jej prawa, jednym z najpilniejszych zadań stojących przed Kościołem katolickim była odbudowa systemu kształcenia duchowieństwa.

Białoruś była pierwszym (poza krajami bałtyckimi) krajem postsowieckim, gdzie zostało powołane do życia seminarium duchowne. Nowa katolicka szkoła wyższa otworzyła swe podwoje w byłym klasztorze bernardyńskim w Grodnie 1 września 1990 r. dzięki inicjatywie ówczesnego administratora apostolskiego Białorusi bpa Tadeusza Kondrusiewicza. Początkowo grodzieńskie seminarium przyjmowało kandydatów do kapłaństwa również z Ukrainy, Kazachstanu, Gruzji, a także Polaków z Litwy, nie przyjętych do litewskich seminariów z powodów językowych.

a) Wyższe Seminarium Duchowne w Grodnie

Stan funkcjonowania Seminarium Duchownego w Grodnie przedstawia tabela zawierająca dane liczbowe z poszczególnych okresów jego istnienia oraz podział alumnów na diecezje i kraje.

Tabela 3. Dane statystyczne dotyczące alumnów Wyższego Seminarium Duchownego w Grodnie za lata 1990-2010[11]

Rok	Kurs I	Absolwenci	Diecezja grodzieńska	Archidiecezja mińsko-mohylewska	Diecezja pińska	Diecezja witebska	Gruzja Kazachstan Ukraina
1990	51	21	9	5	1	-	6
1991	24	18	7	6	1	-	3
1992	29	15	9	5	-	-	1
1993	31	19	12	6	1	-	-
1994	25	19	9	8	2	-	-
1995	29	11	5	1	-	2	-
1996	21	8	5	1	1	-	-
1997	26	14	9	1	3	1	-
1998	27	12	9	2	1	-	-
1999	28	12	7	-	3	2	-
2000	25	11	7	2	1	-	-
2001	17	9	8	1	-	-	-
2002	13	4	4	-	-	-	-
2003	15						
2004	11						
2005	13						
2006	16						
2007	16						
2008	10						
2009	14						
30.03. 2010	441	173 ukończyło 167 kapłanów, 5 diakonów, 1 kleryk	103 ukończyło 100 kapłanów, 2 diakonów, 1 kleryk	40 ukończyło 38 kapłanów, 2 diakonów	14 ukończyło 14 kapłanów	6 ukończyło 5 kapłanów, 1 diakon	10 ukończyło 10 kapłanów

Powyższa tabela pokazuje wielki wzrost powołań przy otwarciu Seminarium Duchownego i zmniejszanie się liczby alumnów z momentem powstania drugiego seminarium na Białorusi i w innych krajach bloku postkomunistycznego.

b) Międzydiecezjalne Wyższe Seminarium Duchowne św. Tomasza z Akwinu w Pińsku

Historia diecezji pińskiej i jej Seminarium Duchownego jest związana z osobą bpa Zygmunta Łozińskiego (1870-1932), który w 1917 r. został mianowany przez papieża Benedykta XV na biskupa diecezji mińskiej. Założył on 10 października 1918 r. Wyższe i Niższe Seminarium Duchowne w Mińsku. W 1920 r. przeniósł kleryków do Włocławka, ale sam został aresztowany przez władze sowieckie i przez 11 miesięcy był więziony. Od 1924 r. zaczęło działalność Wyższe Seminarium w Nowogródku. Dnia 12 września 1925 r. bp Łoziński przeniósł Wyższe Seminarium Duchowne z Nowogródka do Pińska, do klasztoru franciszkańskiego. Papież Pius XI bullą *Vix dum Poloniae unitas* z 28 października 1925 r. powołał do życia nową diecezję pińską; na jej pierwszego biskupa mianował bpa Zygmunta Łozińskiego. W tym samym roku zaczęło działalność Wyższe Seminarium Duchowne Diecezji Pińskiej im. św. Tomasza z Akwinu.

Po 62 latach przerwy, 12 września 2001 r. otwarto Międzydiecezjalne Wyższe Seminarium Duchowne im. św. Tomasza z Akwinu w Pińsku. W 2009 r. seminarzystów z archidiecezji mińsko-mohylewskiej było 12, z diecezji pińskiej — 8, z diecezji witebskiej — 12 i z Zakonu Karmelitów — 6. W latach 2001-2009 seminarium ukończyło 17 absolwentów, w tym 12 kapłanów.

5. Wydawnictwa i prasa

Wydawnictwo archidiecezji mińsko-mohylewskiej Pro Christo, na podstawie dekretu kardynała Kazimierza Świątka nr 1/00 z 13 stycznia 2000 r., posiada licencję państwową ЛВ № 451 wydaną przez Państwowy Komitet Republiki Białoruś ds. Prasy (Государственный комитет Республики Беларусь по печати) 2 czerwca 2000 r. na wydawanie publikacji religijnych, popularnonaukowych i informacyjnych w językach europejskich.

W 2004 r. Wydawnictwo otrzymało nową licencję ЛИ № 02330/0056927 z 1 kwietnia 2004 r. na wydawanie pozycji naukowych, popularnonaukowych, szkolnych, informacyjnych i religijnych.

Drugim wydawnictwem jest Wydawnictwo Diecezji Grodzieńskiej założone przez ordynariusza grodzieńskiego bpa Aleksandra Kaszkiewicza[12].

„W działalności Kościoła słowo żywe, a z rozwojem techniki także drukowane, stanowi podstawowy środek w głoszeniu prawd wiary i zasad postępowania”[13]. Papież Leon XIII pisał: „Zła prasa zgubiła chrześcijańską społecz-

[11] Archiwum Rektora WSD Grodno. Patrz: www.wsd.grodnensis.by

[12] wdwdiec@mail.grodno.by

[13] B. L. Dyczewski, *Sytuacja katolicyzmu w Polsce w latach 1918-1939*, s. 68.

ność, trzeba jej zatem przeciwstawić dobrą prasą. Katolicy nie powinni ustawać w pracy dla swojej dobrej prasy, pamiętając o tym, że dobra prasa to nieustanna misja"[14].

Na Białorusi katolicy posiadają miesięcznik religijny „Ave Maria"[15] poświęcony życiu Kościoła katolickiego na Białorusi. Zawiera on wiadomości ze wszystkich diecezji i z zagranicy, artykuły dotyczące głównych świąt katolickich, rozważania o prawdach wiary, wywiady z księżmi, opowiadania o ciekawych ludziach. Założycielem jest archidiecezja mińsko-mohylewska. Innym pismem jest kwartalnik „Nasza wiara"[16] — czasopismo historyczno-kulturalno-religijne. Zawiera ono informacje o wydarzeniach z życia współczesnego Kościoła, artykuły z zakresu historii Kościoła katolickiego na Białorusi, artykuły naukowe z dziedziny historii sztuki, teologii, filologii, historii; drukuje poezję i prozę autorów białoruskich i zagranicznych itp. Założycielem kwartalnika jest archidiecezja mińsko-mohylewska.

Ukazuje się też comiesięczny biuletyn informacyjny „Wiadomości Katolickie"[17]. Publikuje on oficjalne dokumenty Kościoła katolickiego na Białorusi, Listy Pasterskie, Listy Ojca Świętego, informacje ze Stolicy Apostolskiej, najważniejsze wiadomości z życia Kościoła. Założycielem jest archidiecezja mińsko-mohylewska.

Dla dzieci ukazuje się kwartalnik „Mały Rycerzyk Niepokalanej"[18] w języku białoruskim, drukujący opowiadania, materiały katechetyczne, ciekawe informacje o świętach, modlitwy, konkursy, krzyżówki itd. Założycielem jest archidiecezja mińsko-mohylewska.

Innym pismem, tym razem młodzieżowym w języku rosyjskim, jest „Любите друг друга"[19] — rosyjska wersja czasopisma „Miłujcie się". W nim można dowiedzieć się co znaczy żyć wiarą, jak można w każdym człowieku zobaczyć Chrystusa, jak nauczyć się modlić nawet za nieprzyjaciół. Artykuły czasopisma „Любите друг друга" potrafią zainteresować młodzież i osoby dorosłe, ludzi wierzących, jak i tych, którzy są daleko od wiary w Boga. Zadaniem czasopisma jest odrodzenie chrześcijańskich i moralnych wartości w rodzinach, w środowisku, w społeczeństwie.

Treści religijne zawiera też czasopismo „Dialog"[20], założone przez parafię pw. Matki Bożej Fatimskiej w Baranowiczach.

W diecezji grodzieńskiej ukazuje się dwutygodnik „Słowo Życia"[21], który

[14] Archiwum OO. Franciszkanów w Niepokalanowie, M. Kolbe, *Akcja Katolicka*, b. sygn.
[15] www.media.catholic.by/ave
[16] www.media.catholic.by/nv
[17] media@catholic.by
[18] media@catholic.by
[19] www.media.catholic.by/lubite
[20] www.svd.catholic.by/dialog
[21] www.slowo.grodnensis.by

zawiera materiały z życia Kościoła, a szczególnie diecezji grodzieńskiej. Wychodzi w języku polskim i białoruskim, a założycielem jest diecezja grodzieńska.

Pismo „Misericordia" wydaje od 1997 r. organizacja charytatywna Caritas.

6. Bazyliki mniejsze

Stolica Apostolska nadała godność Bazyliki Mniejszej trzem świątyniom na Białorusi: katedrze w Grodnie, katedrze w Pińsku, sanktuarium w Budsławiu.

Określenie Bazyliki Mniejszej pojawiło się mniej więcej przed 100 laty. Jest ono bezpośrednio związane z tytułem Większa Bazylika, który od XVII w. nadaje się tylko bazylikom patriarchalnym. Posiadają go rzymskie świątynie św. Jana Chrzciciela na Lateranie, Matki Bożej Większej, św. Piotra na Watykanie, św. Pawła za Murami, św. Wawrzyńca i dwie świątynie w Asyżu — św. Franciszka i NMP Anielskiej. Bazyliki te są podporządkowane bezpośrednio papieżowi, dlatego w każdej z nich znajduje się tron i ołtarz papieski, na którym celebrans, upoważniony przez papieża może sprawować liturgię. Po II Soborze Watykańskim Stolica Apostolska wydała dwa dokumenty, poświęcone Bazylikom: papieża Pawła VI *De altaris Pontificii usu in Patriarchalibus Basilicis Romanis* i Dekret o Bazylikach Mniejszych Kongregacji Obrzędów *De titulo Basilicae Minoris*. Mianowicie ostatni dekret określił warunki nadawania tytułu, a także obowiązki i przywileje Bazyliki Mniejszej.

7. Kościół świętych[22]

Bardzo ważny w życiu religijnym wiernych jest przykład życia. Tymi, którzy zostawili ślad na ziemi przez przykład swego życia są święci i błogosławieni ogłoszeni przez Kościół i dani nam za przykład do naśladowania. Na terenie dzisiejszej Białorusi pracowali dla Królestwa Niebieskiego św. Kazimierz Królewicz, św. Rafał Kalinowski, św. Andrzej Bobola, św. Jozafat Kuncewicz, czy św. Maksymilian Kolbe.

Osobną kartę w historii Kościoła zapisały siostry nazaretanki z Nowogródka. Pod koniec lipca 1943 r. hitlerowcy przeprowadzili masowe aresztowania wśród mieszkańców Nowogródka, i wtedy siostry nazaretanki powiedziały znamienite słowa: „Mój Boże, jeśli potrzebna jest ofiara życia, lepiej niech nas rozstrzelają, niż tych, co mają rodziny". Ofiara została przyjęta. 1 sierpnia 1943 r. w lesie za Nowogródkiem 11 sióstr nazaretanek oddało swoje życie. Po wojnie 19 kwietnia 1945 r. ciała sióstr męczennic zostały przeniesione i pochowane przy kościele Przemienienia Pańskiego. 27 września 1991 r. ich relikwie zostały przeniesione do grobowca w kaplicy Matki Bożej w tymże kościele. 5 marca 2000 r. w Rzymie odbyła się beatyfikacja 11 sióstr nazaretanek, które oddały swoje życie za nowogródczan.

[22] *Ружанцовыя разважанні*, Мінск 2001, с. 14-167.

Wielką rzeszę świętych i błogosławionych stanowią ci, którzy oddali swoje życie w czasie II wojny światowej i byli wyniesieni do chwały ołtarzy przez Ojca Świętego Jana Pawła II w 1999 r. razem z męczennikami innych krajów. W tej liczbie są bł. ks. Mieczysław Bohatkiewicz, który urodził się w 1904 r. W czasie okupacji był proboszczem w Drysie. Znany był ze swych płomiennych homilii i miłosierdzia dla biednych. Został aresztowany przez gestapo za pełnienie posługi duszpasterskiej i po dwóch miesiącach, 4 marca 1942 r., rozstrzelany w Berezweczu koło Głębokiego razem z dwoma innymi kapłanami ks. Władysławem Maćkowiakiem i ks. Stanisławem Pyrtkiem.

Ksiądz Władysław Maćkowiak, proboszcz parafii w Ikaźni, urodził się w 1910 r. w Sytkach koło Drohiczyna nad Bugiem. Za żarliwą działalność duszpasterską gestapo w Wilnie skazało go na śmierć. Został ostrzeżony, lecz dobrowolnie postanowił zostać w parafii, żeby dalej służyć wiernym. Aresztowano go 3 grudnia 1941 r., a 4 marca 1942 r. rozstrzelano w Berezweczu.

Ks. Stanisław Pyrtek, wikary parafii Ikaźń, w której proboszczem był ks. Maćkowiak, urodził się w 1913 r. Również jemu groził wyrok śmierci za posługę duszpasterską. Został aresztowany, gdy przyszedł na policję, żeby stanąć w obronie aresztowanego proboszcza. Razem z nim został rozstrzelany 4 marca 1942 r. w Berezweczu.

Tych troje osadzonych na śmierć kapłanów przed rozstrzelaniem wykrzyknęli razem: „Niech żyje Chrystus Władca!".

Ks. Henryk Hlebowicz, profesor teologii Uniwersytetu Stefana Batorego w Wilnie, urodził się w 1904 r. Od 1936 r. był proboszczem parafii w Trokach. Każda praca i każde środowisko były dla niego okazją przyciągać dusze do Bożego dzieła. Ks. Henryk był niezwykle ofiarnym duszpasterzem, charyzmatykiem, kierownikiem w wierze, apostołem jedności chrześcijan, przyjacielem wszystkich, kto szukał prawdy. Za posługę duszpasterską na Białorusi został rozstrzelany przez gestapo 9 listopada 1941 r. w Borysowie.

Ks. Jerzy Kaszyra urodził się w 1904 r. Był apostołem jedności pomiędzy katolikami i prawosławnymi. Został ochrzczony w Cerkwi prawosławnej, po ukończeniu 18 lat przyjął wiarę katolicką. Nie zważając na niebezpieczeństwo, do końca pozostał z parafianami w Rosicy, przygotowując ich do śmierci. Spalony 18 lutego 1943 r. w drewnianej chacie w Rosicy razem z innymi ludźmi.

Ks. Antoni Leszczewicz urodził się w 1890 r. Do Zgromadzenia Marianów wstąpił, kiedy miał 47 lat. Przedtem, przez prawie 25 lat, wykonywał obowiązki duszpasterskie na Dalekim Wschodzie, nigdy nie odwiedziwszy ani rodziny, ani kraju. Wiedział o karnej ekspedycji hitlerowców do Rosicy, jednak uciekać nie chciał. Razem z grupą ludzi został 17 lutego 1943 r. spalony w oborze w Rosicy, w przeddzień męki swego współbrata ks. Jerzego Kaszyry.

W gronie błogosławionych, którzy trudzili się dla Ewangelii i związali swe życie z terenami dzisiejszej Białorusi jest trzech synów św. Franciszka z Asyżu.

Bł. Innocenty Guz, urodzony 18 marca 1890 r., pracował w Grodnie jako

ekonom klasztoru i spowiednik. Po agresji ZSRR na Polskę został zatrzymany w areszcie domowym na plebanii w Adamowiczach koło Grodna (21 marca 1940 r.). Po udanej ucieczce został aresztowany przez Niemców przy próbie przekroczenia granicy, następnie był więziony, a na koniec przewieziony do hitlerowskiego obozu koncentracyjnego Sachsenhausen i tam zamordowany.

Bł. Józef Achilles Puchała, urodzony w 1911 r., był proboszczem w Pierszajach. Przedtem pracował jako wikariusz w Grodnie w kościele Matki Bożej Anielskiej. W Pierszajach gestapo aresztowało wielu parafian za udział w powstaniu w sąsiednim Iwieńcu. Komendant żandarmerii niemieckiej chciał dać proboszczowi i wikaremu możliwość uratowania się, ale dzielni franciszkanie odpowiedzieli, że „pasterze nie mogą zostawić wiernych". Dołączyli do aresztowanych i 19 lipca 1943 r. zostali straceni w stodole we wsi Borowikowszczyzna.

Bł. Karol Herman Stępień, urodził się w 1910 r. Był absolwentem papieskiego fakultetu teologicznego św. Bonawentury w Rzymie i fakultetu teologicznego na uniwersytecie Jana Kazimierza we Lwowie. Stracony razem ze swoim proboszczem o. Józefem Achillesem Puchałą. Mógł się uratować, ale tak jak i jego proboszcz, nie chciał zostawić parafian, których prowadzono na śmierć.

Z terenami Białorusi były związane dwie błogosławione zakonnice ze Zgromadzenia Sióstr Niepokalanego Poczęcia NMP w Jazłowcu. Siostra Maria Marta od Jezusa, Kazimiera Wołowska urodziła się w 1879 r. w Lublinie. W 1900 r. wstąpiła do klasztoru Zgromadzenia Sióstr Niepokalanego Poczęcia NMP w Jazłowcu. Po złożeniu ślubów wieczystych pisała: „Jedyne moje nieśmiałe dążenie przed Panem Jezusem to zdolność służenia zgromadzeniu do samej śmierci". W sierpniu 1939 r. s. Marta została przełożoną w domu zakonnym w Słonimiu. Podczas II wojny światowej pomagała Żydom, głodującym, rodzinom więźniów i zamordowanych. W nocy z 18 na 19 grudnia 1942 r. hitlerowcy aresztowali ks. Adama Starka (jezuitę), kapelana klasztoru, s. Martę Wołowską i s. Ewę Noiszewską, lekarkę. Rano 19 grudnia, po przesłuchaniu i znęcaniu się, razem z innymi 600 więźniami zostali wywiezieni na miejsce zbiorowych egzekucji. Pewien słonimski policjant proponował siostrom ucieczkę, lecz one odmówiły. Ocaleni świadkowie mówią, że przed rozstrzelaniem s. Marta wypowiedziała ostatnie słowa: „Ojcze, przebacz im, bo nie wiedzą, co czynią!". Druga błogosławiona s. Maria Ewa od Opatrzności, Bogumiła Noiszewska urodziła się w 1885 r. w Asaniszkach. Jej kierownikiem duchowym był sługa Boży ks. biskup Zygmunt Łoziński, który nauczał, że świętości trzeba szukać w każdym miejscu, w każdej chwili i w każdej sytuacji. I siostra Ewa starała się realizować tę zasadę w ciągu całego swego życia. W 1919 r., po ukończeniu szkoły medycznej w Petersburgu, Bogumiła wstąpiła do Zgromadzenia Sióstr Niepokalanego Poczęcia NMP. Później pracowała jako nauczycielka i wychowawczyni w gimnazjum w Jazłowcu i Słonimiu oraz jako lekarz w szkole i w Zgromadzeniu. Siostra Ewa potrafiła dostrzec potrzeby każdego człowieka i dopomóc każdemu, nie ujawniając siebie. 19 grudnia 1942 r. przyjęła męczeńską

śmierć, kiedy ją razem z ks. Starkiem i s. Martą Wołowską schwytali hitlerowcy i wywieźli na miejsce egzekucji. Tam zmuszono ich do rozebrania się, stanięcia nad wykopanym rowem, a zaraz potem rozstrzelano. W ten sposób prośba s. Ewy do Pana Boga, zapisana przez nią przed wieczystymi ślubami — o pomoc w zbawieniu Ludu Bożego poprzez utajone życie i męczeńską śmierć — została wysłuchana.

Do chwały ołtarzy została wyniesiona osoba świecka Marianna Biernacka, która urodziła się w 1888 r. Bóg, Jego Prawo i miłość do rodziny były dla Marianny ważniejszymi wartościami niż własne życie. Podczas karnej akcji, prowadzonej przez gestapo, ofiarowała się zamiast swojej ciężarnej synowej. Klęcząc u nóg esesmana prosiła: „Jak ona pójdzie? Jest przecież w ostatnich tygodniach ciąży. Ja pójdę zamiast niej". Synowa powróciła do domu. Marianna została rozstrzelana 13 lipca 1943 r. w Naumowiczach koło Grodna. Czekając na wymierzenie kary miała tylko jedna prośbę — żeby dano jej różaniec.

Jest kilka znanych osób czekających na wyniesienie do chwały ołtarzy, pochodzących z Białorusi. Na ich czele znajduje się postać sługi Bożego bpa Zygmunta Łozińskiego. Sługa Boży urodził się 5 czerwca 1870 r. we wsi Baracino koło Nowogródka. W 1880 r. rozpoczął naukę w warszawskim gimnazjum, ale skończył je w 1889 r. w Petersburgu. Po ukończeniu gimnazjum uczył się w Seminarium Duchownym w Petersburgu, a w 1891 r. — w miejscowej Akademii Teologicznej. 23 czerwca 1895 r. otrzymał święcenia kapłańskie. Papież Benedykt XV wyznaczył Zygmunta Łozińskiego na biskupa odnowionej diecezji mińskiej. W 1920 r. biskup Z. Łoziński został aresztowany przez władze sowieckie i 11 miesięcy spędził w więzieniu na Butyrkach w Moskwie. Został zwolniony i przybył do Polski. Papież Pius XI mianował Zygmunta Łozińskiego biskupem nowo utworzonej diecezji pińskiej. Zmarł w opinii świętości w Wielką Sobotę 26 marca 1932 r. w Pińsku.

Piękny przykład cichej świętości dla Kościoła na Białorusi zostawił sługa Boży o. Melchior Józef Fordon. Urodził się on w Grodnie 5 sierpnia 1862 r. Po święceniach kapłańskich w 1887 r. pracował w parafii Trójcy Świętej w Strubnicy (1887-1893), następnie został przeniesiony do parafii św. Stanisława biskupa i męczennika do Dąbrowy Białostockiej (1893-1903), a następnie do Grodna (1903-1905). W Wilnie pracował przy parafii Wszystkich Świętych (1905-1909). W 1910 r. wstąpił jako kapłan diecezjalny do Zakonu OO. Franciszkanów. W czasie I wojny światowej w 1915 r. uratował życie 13 strażakom, w tej liczbie — 6 katolikom, 3 prawosławnym i 4 wyznawcom religii mojżeszowej. Zmarł 27 lutego 1927 r. w Grodnie.

III. Dane statystyczne z Białorusi

Sytuację Kościoła Katolickiego na Białorusi ilustrują dane statystyczne zawarte w tabelach, przedstawiających różnorodność religii na terenie kraju i ich liczebność.

Tabela 4. Ilość religijnych wspólnot na Białorusi wg stanu na 1 stycznia 2005 r.[23]

Nazwa organizacji religijnej	Ilość wspólnot
Cerkiew prawosławna	1315
Cerkiew staroobrzędowców	33
Kościół rzymskokatolicki	**433**
Cerkiew greckokatolicka	13
Kościół reformowany	2
Kościół luterański	22
Kościół baptystów	257
Chrześcijanie wiary ewangelickiej	482
Chrześcijanie pełnej Ewangelii	55
Adwentyści dnia siódmego	69
Świadkowie Jehowy	26
Żydowska religia (tradycjonaliści)	27
Postępowy judaizm	17
Muzułmanie	24
Razem zarejestrowanych wspólnot:	**2829**

Katolicy plasują się na trzecim miejscu pod względem posiadanych wspólnot, po prawosławnych i po chrześcijanach wiary ewangelickiej. Dość pokaźną liczbę wspólnot posiadają baptyści.

Na terenie Białorusi pracuje duża grupa kapłanów z zagranicy, głównie z Polski. Inne wspólnoty religijne i wyznaniowe nie posiadają tak wielkiej liczby zagranicznych duchownych, co ilustruje poniższa tabela.

Tabela 5. Ilość duchownych w religijnych wspólnotach na Białorusi wg stanu na 1 stycznia 2005 r.[24]

Nazwa organizacji religijnej	z zagranicy	wszystkich
Cerkiew prawosławna	3	1 264
Cerkiew staroobrzędowców	0	23
Kościół rzymskokatolicki	**196**	**350**
Cerkiew grekokatolicka	0	9
Kościół reformowany	0	2
Kościół luterański	0	14

[23] *Вопросы свободы совести и религиозных организаций в Республике Беларусь*, Минск 2005, с. 325.
[24] Tamże, s. 328-329.

Kościół baptystów	0	277
Chrześcijanie wiary ewangelickiej	1	476
Chrześcijanie pełnej Ewangelii	0	65
Adwentyści dnia siódmego	0	66
Świadkowie Jehowy	0	33
Żydowska religia (tradycjonaliści)	7	15
Postępowy judaizm	0	11
Muzułmanie	0	14
Razem wszystkich duchownych	**207**	**2 666**

Na podstawie powyższej tabeli widzimy, że wspólnoty religijne będące na terenie Białorusi bardzo szybko zorganizowały się i oparły się na miejscowych wiernych i funkcjonują niezależnie od swych przedstawicieli za granicą.

Wspólnota Kościoła spotyka się na modlitwie w świątyni. Tradycyjnie tak jest, że chodzimy do kościoła, gdzie wykonujemy praktyki religijne. Tam przyjmujemy sakramenty św., modlimy się, adorujemy Najświętszy Sakrament. Najwięcej na Białorusi świątyń posiada Cerkiew prawosławna, po tym wyznaniu idzie Kościół katolicki. Stan posiadania świątyń przez poszczególne wspólnoty wierzących ilustruje poniższa tabela.

Tabela 6. Dane o obiektach kultu religijnych wspólnot wg stanu na 1 stycznia 2005 r.[25]

Nazwa organizacji religijnej	Świątynie czynne	Zabytki kultury	W budowie
Cerkiew prawosławna	1092	484	162
Cerkiew staroobrzędowców	26	5	0
Kościół rzymskokatolicki	**410**	**194**	**41**
Cerkiew greckokatolicka	4	0	1
Kościół reformowany	0	0	0
Kościół luterański	1	1	0
Kościół baptystów	141	0	9
Chrześcijanie wiary ewangelickiej	179	0	22
Chrześcijanie pełnej Ewangelii	6	0	1
Adwentyści dnia siódmego	32	0	0
Świadkowie Jehowy	3	0	0
Żydowska religia (tradycjonaliści)	8	1	0
Postępowy judaizm	0	0	0
Muzułmanie	7	1	1
Razem	1918	686	237

25 Tamże, s. 326.

Mocno rozwinęły się wspólnoty tzw. protestanckie w budowie domów modlitwy. Rubryka dotycząca zabytków kultury wskazuje na świątynie istniejące przed II wojną światową. Obok licznych cerkwi prawosławnych i kościołów katolickich swoje świątynie posiadali staroobrzędowcy, luteranie, muzułmanie oraz wyznawcy religii mojżeszowej.

Większość katolików zamieszkuje obwód grodzieński, czyli należy do diecezji grodzieńskiej. Dane statystyczne odnośnie sprawowania sakramentów św. i ilości pracujących kapłanów w tej diecezji w różnych okresach ilustruje poniższa tabela.

Tabela 7. Obwód grodzieński[26]

Rok	1996	2000	2005	2009
Chrzest	4 699	3 959	3 735	4 532
Bierzmowanie	2 643	2 818	3 838	4 082
Pierwsza Komunia	5 886	5 713	4 625	3 898
Ślub	2 667	2 223	2 521	2 512
Kapłani	113	142	162	180

Dane zawarte w powyższej tabeli świadczą o wzroście liczby sprawowanych sakramentów św. i liczby pracujących kapłanów.

Kościół rzymskokatolicki na Białorusi w liczbach według stanu na 2002 r. przedstawiał się następująco: ok. 1 200 000 wiernych, 400 zarejestrowanych parafii, 326 kościołów, przy których pracowało 354 kapłanów, w tym miejscowych 184 diecezjalnych i zakonnych, zakonnych 156, braci zakonnych 10 i 347 sióstr zakonnych w tym 140 miejscowych. W dwóch seminariach było 138 alumnów.

Kościół katolicki na Białorusi rozwija się, co najlepiej można zauważyć patrząc na dane liczbowe poszczególnych diecezji dotyczące sakramentów św. i aktywności związanej z budową świątyń. Dane te przedstawia poniższa tabela.

Tabela 8. Dane statystyczne Kościoła na Białorusi wg stanu na 2009 r.[27]

decezja	archidiecezja mińsko-mohylewska	grodzieńska	pińska	witebska	razem
kapłanów	112	200	47	96	455
siostry zakonne	73	156	52	53	334
chrzty (2008)	1 740	4 369	477	745	7 331
pierwsza komunia	881	3395	344	686	5306
wybudowano kościołów 2002-2008	29	11	7	29	76
kościoły w budowie	7	7	5	7	26

[26] Archiwum Diecezji Grodzieńskiej, *Dane statystyczne*.
[27] Tamże.

Pozytywnym faktem jest widoczny wzrost przyjmujących sakramenty św. oraz aktywność duszpasterska przy wznoszeniu nowych świątyń. Na podstawie powyższej tabeli widać również proporcje wiernych w poszczególnych diecezjach na terenie kraju.

Zakończenie

W dobie ekumenizmu jest zawsze nadzieja na dialog i wzajemne porozumienie na płaszczyźnie teologii, ale także wspólnej ewangelizacji dla dobra tych, którzy Chrystusa nie znają. Bardzo wiele łączy katolików i prawosławnych. Warto zaznaczyć, że prymasa Polski kardynała Józefa Glempa w 1988 r. jeszcze przed rozpadem ZSRR na obchody 1000-lecia Chrztu Rusi zaprosił obecny metropolita na Białorusi abp Filaret i towarzyszył mu w podróży po Białorusi.

Summary

Development of Roman Catholic Church in Belarus in the post communist period.

In the middle of the 1960s, in two districts- Homel and Mohylew, there were not any Catholic parishes. Most of them were located in the Hrodna district — 89. In 1988, 62 priests serving 105 parishes were working in Belarus. The revival of the Catholic Church continued together with the revival of the Belarusian state. In 1989, a first bishop Tadeusz Kondrusiewicz was appointed. In 1992 Belarus entered into diplomatic relations with Vatican. A year later, Apostolic Nuncio arrived in Minsk. In the 1990s, former dioceses of Minsk-Mohylew, Pinsk, Hrodna and Witebsk as well as theological seminaries in Hrodna and Pinsk, Catholic publications and press were reactivated.

Змест

Развіццё Рымска-каталіцкага касцёла ў Беларусі ў посткамуністычны перыяд

У палове 1960-х гадоў у дзвюх абласцях — Гомельскай і Магілёўскай не было ніводнай каталіцкай парафіі. Найбольш іх было ў Гродзенскай вобласці — 89. У 1988 г. у Беларусі працавалі 62 ксяндзы, якія абслугоўвалі 105 парафій. Адраджэнне Каталіцкага касцёла адбывалася разам з адраджэннем беларускай дзяржавы. У 1989 г. першым біскупам быў прызначаны Тадэвуш Кандрусевіч. У 1992 г. Беларусь устанавіла дыпламатычныя зносіны з Ватыканам. У 1999 г. у Мінск прыбыў папскі нунцый. У 1990-х гг. былі адноўлены колішнія дыяцэзіі — Мінска-Магілёўская, Пінская, Гродзенская і Віцебская, духоўныя семінарыі ў Гродне і Пінску, выдавецтвы і каталіцкі друк.

o. Józef Makarczyk OFMConv — dr historii, absolwent Papieskiego Uniwersytetu Gregoriańskiego w Rzymie, gwardian i proboszcz w klasztorze i parafii Matki Bożej Anielskiej w Grodnie, wykładowca historii Kościoła w Instytucie świętych Metodego i Cyryla przy Państwowym Uniwersytetcie Białoruskim w Mińsku. Autor licznych artykułów i książek naukowych z historii franciszkanów i Kościoła w Europie Wschodniej, m.in. *Kustodia Grodzieńska Zakonu Braci Mniejszych Konwentualnych w latach 1687-1832* (Grodno 2006), *Dzieje OO. Franciszkanów w Świsłoczy-Zaniewicze oraz spis wiernych parafii Wielkie Ejsmonty* (Grodno 2009), *Нататнік з Гродзенскага гета* (Гродна 2011).